



BYAR I FÖRÄNDRING

TÄTORTSNÄRA UTVECKLING
MED KULTURMILJÖ SOM RESURS



BYAR I FÖRÄNDRING

TÄTORTSNÄRA UTVECKLING
MED KULTURMILJÖ SOM RESURS.



BAKGRUND

Skellefteå museum har fått bidrag från Riksantikvarieämbetets anslag 28:25 för projekt rörande hållbar landskapsutveckling. Insatsen ligger inom område 1, ”Hållbar hantering av exploateringstryck inom riksintresseområden och andra områden där kulturmiljön ses som resurs”. Länsstyrelsen i Västerbottens län har 2008-06-27 fattat beslut om 90 000 kr i bidrag till rubricerat projekt (beteckning 436-16532-2007).

Skellefteå kommun har gett delfinansiering till projektet, upp till det äskade beloppet 125 000 kr. Skellefteå museum äskar i särskild ordning medel till en fortsättning och utvidgning av projektet.

Kulturmiljövärden bör i högre grad än idag ses som en resurs i samhällsutvecklingen. I det ökande exploateringstrycket på vissa områden på landsbygden kan dessa värden vara hotade, samtidigt som de i andra fall hotas vid avfolkning eller förändrad markanvändning i tidigare odlingslandskap. I projektet har ett syfte varit att utveckla metoder för kulturmiljövärdenas tillvaratagande i den kommunala planeringen, i samarbete med de boende i respektive miljö/by.

Tillämpningen i vårt projekt har gjorts i byarna Boviken, Tjärn, Innervik och Yttervik som alla ligger inom en dryg mils radie från Skellefteå stad. Alla byarna har medeltida rötter och mycket av odlingslandskapet finns kvar, med aktiva jordbrukare. Samtidigt pågår en omvandling där allt fler boende pendlar till arbete i staden och den samhällsservice som finns i centralorten. En ökad och förändrad markanvändning kan också förväntas.

PROJEKTETS SYFTE

Syftet är att genom tvärspektoriellt arbete nå fram till nya metoder för att:

- arbeta fram utvecklade kunskapsunderlag för kulturmiljövärden i landskapet.
- tillvarata kulturmiljöns värden vid utveckling i stadsnära områden.
- etablera samråd och dialog.
- nå en helhetssyn på kulturlandskapet.

ARBETETS UTFÖRANDE

Planeringen inom museet har utförts på Kulturmiljövårdsavdelningen. En plan för arbetets utförande har upprättats. Arbetet har bedrivits genom kulturmiljöinventeringar, kart- och litteraturstudier, kulturmiljö- och ortsanalyser, med start våren 2008. Arbetsplanen för projektet bifogas.

Ett möte med förvaltningschefen på Skellefteå kommuns bygg- och miljökontor (BMK) hölls den 1/4 2008. Då gjordes en överenskommelse om samarbete i detta projekt, med insats från förvaltningen i mån av tid.



En referensgrupp bildades vid ett möte den 8 april 2008, med deltagande från representanter för de aktuella byarna. Projektgruppen har bestått av representanter för följande föreningar:

Bodwicks hembygdsförening

Inger Forsberg, ordförande, Boviken 285 931 99 SKELLEFTEÅ,
inger.forsberg@ericsson.com

Bovikens byalag

Nils-Olof Berglund, Boviksbadet 217, 931 99 SKELLEFTEÅ,
n-o.berglund@boviken.se

Innerviks byaförening; Innerviks samfällighetsförening

Bernth Renfors, Innervik 662, 931 91 SKELLEFTEÅ,
bernthre@hotmail.com; bernth.rehnfors@ungit.skelleftea.se

Tjärns byråd

Gunnar Lindström, Tjärn 22, 931 91 SKELLEFTEÅ
(Elisabeth Westerlund, Tjärn 201, 931 91 SKELLEFTEÅ)
elisabeth.westerlund@telia.com

Ytterviks byaförening

Barbro Viklund, Norra Yttervik 127, 931 91 SKELLEFTEÅ
barbro.viklund@telia.com

Referensgruppen och byarepresentanterna har även varit kontaktpersoner för aktiviteter inom Utvald Miljö och för att till museet

leverera en ifylld byaplan, av den typ som utarbetats av Skellefteå byautvecklingsråd.

KULTURMILJÖINVENTERING

Byggnadsantikvarie Pernilla Lindström (projektanställning) har utfört en översiktlig kulturmiljöinventering av byarna, med värdering av miljö och bebyggelse (se bilaga).

Som inledande steg i arbetet utfördes en kulturmiljöinventering för att beskriva kulturmiljöns och bebyggelsens värden i de aktuella byarna och för få en bakgrund inför tolkningen av kulturmiljön och dess värden. Byggnader och miljöer beskrivs till typ och funktion, med fastighetsbeteckning, ungefärligt byggnadsår och foton. Det kulturhistoriska värdet har angivits med siffran 1 - 3, där 1 är högsta värdet; samt miljövärde (betydelse för samhälle och stadsbild) med bokstaven A - C, där A står för det högsta värdet. Sammanlagt har 383 fastigheter registrerats och utvärderats.

HISTORIK OCH KARTANALYS

Med uppgifter från arkiv och litteratur har byarnas historiska utveckling beskrivits. Kartanalysen har skett genom studier av historiska kartor på Lantmäteriets websida och vissa kartöverlägg har gjorts, som en grund för kulturmiljöanalysen.

TIDIGARE PLANARBETE

För Boviken finns en förtätningsstudie (antagen av BN 1982) som upprättats av Skellefteå kommun. Vi har tillsammans med tjänste-

män från BMK studerat befintliga planer, som i nuläget är den gamla översiktsplanen för Skellefteå kommun. Inga detaljplaner eller bestämmelser för dessa byar finns. Inför kommande FÖP har en kortfattad studie gjorts om Tjärn av praktikanter från Chalmers och BTH Karlskrona. Kommande dragning av Norrbottenabanan och trolig ny genomfart av E4 förbi staden kommer att starkt påverka utvecklingen för byarna söder om Skellefteå.

STATISTIK

Skellefteå kommuns kommunledningskontor har levererat statistik för de berörda byarna vad gäller befolkningen, som åldersstruktur, in- och utpendling.

BYAPLANER

Skellefteå byautvecklingsråd har tagit fram en blankett för byaplaner, som ger de boendes syn på sin by - service, föreningsliv, samlingslokaler, företagande, attraktioner m.m. Byarepresentanterna i referensgruppen har fått i uppgift att till projektet leverera ifyllda byaplaner.

LANDSKAPSANALYS

Utgående från material från inventering och historisk beskrivning och kartanalys, samt genom användande av olika källor har planen varit att utföra en enklare form av ortsanalys av bl.a. landskapsstrukturer, trafikmönster och starka/svaga sidor hos byarna. Detta arbete har genomförts under 2009-10. Resultatet av denna analys ska också tas upp på möten med byarna, där byarnas syn på dessa analyser ska lämnas. En samlad byanalys för varje by har genom-

förts, omfattande byns historia, landskapsbeskrivning, vägar och kommunikationer, trafik, bebyggelse, funktioner, strukturer (stråk, knutpunkter, barriärer, utblickar) samt starka och svaga sidor hos byn i fråga om hållbar landskapsutveckling. Byanalyser för de fyra byarna ingår i denna rapportsammanställning.

KURSER

I samarbete med Utvald Miljö har kartkurser genomförts för varje by i projektet. Utvald Miljö är åtgärder inom det svenska Landsbygdsprogrammet 2007-2013. Kursledare har varit Ulf Lundström, Lokalhistoriskt institut, Skellefteå museum. Kurserna har hållits 18/10 2008 (Tjärn), 15/11 2008 (Yttervik) och 22/11 2008 (Innervik). Kurser om Boviken har tidigare hållits vid två tillfällen.

I samarbete med Utvald Miljö har också en teoretisk byggnadsvårdskurs genomförts den 8/5 2008, i första hand riktad mot fastighetsägare i Boviken, Innervik, Yttervik och Tjärn. Kursledare var Pernilla Lindström och Rune Wästerby, Skellefteå museum. Ett tjugotal personer deltog i kursen, som hölls i Hörsalen på Nordanå kulturcentrum, Skellefteå.

ÖVRIGT

Annika Sander har deltagit i ett seminarium i Stockholm den 4/4 2008, anordnat av RAÄ, rörande de projekt som pågår i landet kring hållbar landskapsutveckling.

Annika Sander och Lage Johansson har deltagit i en workshop i

Eskilstuna den 15-16/10 2008, anordnad av RAÄ, med deltagare från de projekt som pågår i landet kring Hållbar landskapsutveckling.

SAMMANFATTNING OCH UTVÄRDERING AV ARBETET

Kontakterna med kommunen och byarna har varit goda och vi har känt stöd för vårt arbete. Förvaltningschefen på bygg- och miljökontoret ser också att projektets resultat och en eventuell fortsättning kan komma till nytta för kommunens arbete med Fördjupad översiktsplan för Skellefteå.

Inventeringar och historik/kartanalys har genomförts enligt arbetsplanen, liksom inhämtning av tidigare planer och statistik. Samarbetet med Utvald Miljö (länsstyrelsen) har varit mycket gott och kartkurserna och byggnadsvårdskursen har varit väl besökta. Arbetet med byanalyserna har försenats genom oförutsedda faktorer i form av tidskrävande arbete inom andra länsomfattande projekt, där Skellefteå museum har projektledarrollen.

Skellefteå 2010-08-16

YTTERVIK

ALLMÄNT

Byn ligger ca 12 km söder om Skellefteå. Befolkningen uppgår till 186 personer 2007. Bebyggelsen ligger samlad längs en ås med Björberget som blickfång i nordväst. Nordost om åsen ligger havet nära och fisket har alltid varit en viktig resurs för byborna. Odlingslandskapet kring Björberget hålls öppet och är karaktäristiskt för byn. Yttervik ingår också i det område som utpekats som värdefullt i Länsstyrelsens Program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet



Generalstabens karta, 1906.

(Meddelande 2/1993), där det beskrivs som ”karaktäristiskt för kustlandets tidiga jordbruksbygder. Det rymmer bl a bevarandevärda ladlandskap”. Norra delen av byn ingår i Innerviksfjärdarnas naturreservat.

HISTORIA

Ett av länets största rösegravfält ligger på Rösbacken. Här finns 15 rösen varav tio är runda och fem är ovala. Flera andra gravar från brons- och järnålder i form av rösen och stensättningar finns på båda sidor av Båtvikstjärnen. Vid inventering inför nya E4-stäckningen påträffades en kokgrop där gamla E4 nu möter vägen mot Örviken. Lämningen är undersökt och borttagen. På Fågelberget, nordväst om Rösbacken, undersöktes och borttogs ett gravröse från bronsåldern.



Kofärja i båthus vid Nilsviken.

Antalet hemman i byn var tämligen konstant under 1500- och 1600-talen. Ett av stamhemmanen ligger i Båtvik. I Yttervik fanns på 1700-talet en kvarn och tjärbränning förekom, i varje fall till husbehov. Laga skifte genomfördes åren 1848-51. En kraftig befolkningsökning skedde efter 1880. Då var folkmängden i Yttervik 234 personer och till 1948 hade den stigit till 769, men då stod det unga samhället Örviken på Degerön med sin industri för mer än hälften. Där startades ett sågverk 1894, ersatt med sulfitmassfabrik 1908. Fabriken lades ner 1947.

I byabeskrivningen från 1953 säger Ernst Westerlund att "Yttervik torde vara den enda by i norra länsdelen som till hela sin grundplan bibehållit sin medeltida utformning". Detta förklaras delvis med att laga skiftet inte innebar någon större utflyttning av gårdar. Fler gårdar byggdes dock längs åsen öster om Björberget och längs kustlandsvägen/Riks-13/E4. Den

gamla byavägen gick söder om nuvarande byaväg, närmare Kusbäcken. Den är troligen bortodlad idag. Men en väg slingrade sig länge mellan gårdarna, ännu på 1950-talet. Spår av denna väg kan ses i landskapet. Vid Nilsviken hade flera bönder sina båthus och några finns kvar idag, inklusive båtar.

LANDSKAP

Åker man söderut på gamla E4 möts man av Björberget som en avgränsning av utblicken. Norr, väster och söder om berget ligger öppen odlingmark, som fortfarande till stor del är hävdad. Längs åsen sydost om Björberget ligger gårdarna på rad, med odlingsmarken nedanför. På nordöstra sidan om åsen ligger Nilsviken, en vik med utlopp till Ytterviksjärden och Bottenviken. Nilsviken har varit en betydelsefull plats genom byns historia, men är i landskapet dold av höjder och skog.



Ytterviksjärden

Björberget



Yttervik, Björberget till vänster.

VÄGAR

Kustlandsvägen gick sydväst om gamla E4 och passerade utanför byn, intill Jonbergets östra sida. Fram till mitten av 1900-talet fanns endast en utfartsväg från bebyggelsen vid Björberget. År 1953 gjordes vägen genom byn och en utfart kom till i norr, mot Riks-13/E4.

En stig till Nilsviken kallas för "Tjäruvägen", eftersom man skeppade ut tjära från Yttervik och leveranserna forslades längs denna stig. Den gamla vägen mellan gårdarna öster om Björberget är fortfarande synlig, och grindstolparna finns kvar på vissa ställen.

TRAFIK

Under de senaste åren har E4 fått en ny sträckning söder om Skellefteå. Vägen har även breddats och byggts om norrut. Det har inneburit förändringar i trafikmönstret för byarna. I Innervik,



Den gamla byavägen syns fortfarande bitvis mellan gårdarna.

Yttervik och Tjärn har den största förändringen skett, eftersom E4, som tidigare gick rakt igenom byarna, sedan 2003 går i utkanten. Minskad störning av t.ex. buller har blivit följden, men även en viss försämring i kollektivtrafiken, eftersom bussarna har sin hållplats vid nya E4. Bussar går mellan Bureå och Skellefteå och stannar vid nya E4. I Yttervik stannar på vardagar ca 12 turer i vardera riktningen.

BEBYGGELSE

Ytterviks bebyggelse ligger samlad längs en ås och har bibehållit sin medeltida radbykaraktär. Bebyggelsen är koncentrerad till den nordöstra sidan av byavägen och domineras av långa parstugor som ligger längs med vägen. En del bebyggelse tillkommen efter laga skiftet finns samlad i en klunga vid gamla E4. Ny bebyggelse är annars sällsynt i byn, endast några enstaka moderna villor finns insprängda bland de äldre husen.

Den äldre bebyggelsen har anknytning till jordbruket och består av låga hus med faluröda träfasader och flacka sadeltak medan den yngre bebyggelsen till stor del består av 1 ½-plansvillor uppförda i trä med kulörta fasadpaneler och branta sadeltak. De äldre bostadshusen och ekonomibyggnaderna är relativt väl bevarade även om många av bostäderna har moderniserats med varierande resultat. Flera gårdar har dock sin karaktär bevarad; en karaktär som bör få fortsätta prägla området.

Tomterna är naturanpassade, vissa ligger lågt i ängsmark, andra högt där berget är i dagen. På nordöstra sidan av byavägen ligger skogen bakom bebyggelsen samt insprängd mellan gårdarna, medan den sydvästra sidan av vägen har ett karaktäristiskt öppet odlingslandskap som ger en vidsträckt utsikt.

FUNKTIONER

Yttervik har traditionellt varit en genuin fiske- och jordbruksby. Under 1900-talet har industrin i Örviken erbjudit viktiga möjligheter till lönearbete för byns innevånare. Idag bedrivs inget yrkesfiske men marken brukas av aktiva jordbrukare, varav en större med kreatursbesättning

En mekanisk tillverkningsindustri är belägen på höjden norr om bebyggelsen. Ett företag arrangerar kurser och konferenser i egna lokaler mitt i byn. Samlingslokal finns i Ytterviks byagård och i byns västra del finns en gemensam anläggning med vattendriven kvarn och spånhyvel. Egen skola och butik saknas.

Den offentliga servicen utgörs av lantbrevbäring, hemtjänst och sophämtning. Det ideella föreningslivet består förutom av byaförening och fritidsförening av en EFS-förening.

STRUKTURER

Knutpunkter och stråk

Gårdarna är belägna norr om den byaväg som drogs fram genom Yttervik på 1950-talet. Vägen kan möjligen betraktas som ett stråk, men någon egentlig knutpunkt finns inte i denna norra del av byn. Byastugan vid gamla E4 är byns samlingspunkt. Här finns även en ishockeybana vintertid.

Utblickar och barriärer

Bebyggelsens relativt höga läge i Norra Yttervik ger fina utblickar över odlingslandskapet i sydväst.

Någon utblick mot vattnet finns inte från byn. Den gamla E4-sträckningen kan inte längre betraktas som barriär då de stora trafikströmmarna flyttat till nya E4 på höjden i söder.

STARKA OCH SVAGA SIDOR

Starka sidor

- Det brukade odlingslandskapets upplevelsevärden.
- Relativ närhet till staden.
- Närhet till havet.
- Tillgång till naturskog för rekreation.

Svaga sidor

- Avsaknad av skola och butik i byn.
- Få bussförbindelser.
- Ingen visuell kontakt med havet.

REKOMMENDATIONER

- Säkerställa hävdandet av odlingsmarken, samt vården av dess element, som lador och diken.
- Bevara befintlig bebyggelsestruktur i Norra Yttervik
- Nya hus anpassas avseende placering, samt till terräng, volym och material.
- Komplettering med ny bebyggelse kan i första hand göras på skogspartierna i anslutning till gamla E4.
- Förbättra turtätheten för bussar på gamla E4 genom byn.
- Röjning ner mot Hällviken för att åstadkomma utblickar och visuell kontakt med vattnet



Ytterviks by.



Nilsviken.

STRUKTURER I YTTERVIK



TJÄRN

ALLMÄNT

Tjärn ligger söder om staden och är den by man först möter på vägen söderut från Skellefteå. Numera går E4 väster om byn, så för att komma till Tjärn måste man ta avfarten till gamla E4:an redan vid utkanten av industriområdet Hammarängen. Genom byn slingrar sig även den gamla landsvägen. Det är längs denna väg som den äldre bebyggelsen huvudsakligen är belägen.

Landskapet kännetecknas i första hand av de öppna och vidsträckta jordbruksmarkerna. Tjärns närhet till staden är påfallande, särskilt närheten till stadsdelen Anderstorp, men detta har ännu inte på något tydligt sätt påverkat byns fysiska struktur. Idag finns 122 fast boende i Tjärn.



Generalstabens karta 1906.

HISTORIA

I Tjärn finns gravar från brons- och järnålder, i form av rösen och stensättningar. De ligger på höjderna på båda sidor om byns odlingsmark, som på forntiden var en havsvik. På Knöppelberget finns ett gravfält bestående av 16 rösen och stensättningar. Byns hemman var 1543 fyra stycken och hade till 1633 växt till sex. Ett storskifte genomfördes 1798. Då fanns elva hemman i byn. Åren 1892-93 genomfördes laga skifte. Antalet hemman var då 29.

Bebyggelsen ligger dels längs landsvägen, dels i lidläge i Norra Tjärn. Rönnbäcken var vid den tiden Tjärns fäbodan. Av namnen på kartan finns en del som härstammar från äldre brukningsformer inom jordbruket, som Råvidjan och Raningen (en slättermark vid ett vattendrag som naturligt översvämmas varje år). Namnet Kvarngärdan tyder på att en skvaltkvarn har legat på platsen. I Tjärn fanns på 1700-talet tre bäckkvarnar och 1761 byggdes en väderkvarn. Även salpeterframställning har varit en biinkomst för bönder med djur, speciellt under 1800-talet. År 1768 hade en mineralvattenkälla tagits upp i byn. Byns låga höjd över havet torde ha betytt att det fanns många sankmarker under tidigare århundraden. Flera utdikningsprojekt är kända, varav ett med bidrag från statsmakterna: 1875 beviljades ett bidrag på 1900 kr för utdikning av Tjärns by. Varje markägare ansvarade för utdikning på sina ägor. Den bonde som hade den längsta sträckan att dika skulle gräva 360 m.

LANDSKAP

Det som framförallt karaktäriserar området är det öppna odlingslandskapet, som ligger i en sänka omgiven av skogklädda sluttningar i norr och söder. Odlingslandskapet har bedömts vara representativt för kustlandets tidiga jordbruksbygder. Det rymmer bl a bevarandevärda ladlandskap, särskilt i norra delen i anslutning till gamla E4. På dessa låglänta marker rastar många fåglar på sina flyttningar. Odlingslandskapet har därför också bedömts vara viktigt för fågellivet. Det är skyddat som naturreservat enligt kap. 7 Miljöbalken. Skogen består huvudsakligen av tall och gran.

Tjärns norra del ansluter till stadens planlagda utkant, med sina industri- och handelsområden.



Från Norra Tjärn har man utblick mot stadens södra gräns, med bilaffärer och mackar.

VÄGAR

Den gamla kustlandsvägen slingrade sig över slätten vid Tjärn och finns till vissa delar kvar i den väg som fram till 1953 användes som transportled. Då byggdes en rakare och bredare väg för infarten till Skellefteå; en väg som 1966 upphöjdes till Europaväg. Den förlades fortfarande i anslutning till byn och genom odlingslandskapet, men inte lika tätt inpå gårdarna. Den nya E4-sträckningen som togs i bruk färdig 2006 förlades väster om byn; uppe i skogen eller bitvis i skogskanten med vissa utblickar över landskapet och byn.

Vid storskiftet lades även små byavägar in på kartan. Vägar som drogs från landsvägen och tvärs genom odlingsmarken fram till befintliga gårdar eller husgrupper. En väg anlades från landsvägen upp mot skogskanten i norr och österut mot soldattorpen; i huvudsak nuvarande väg förbi stugbyn



Kustlandsvägen har bibehållit sin gamla sträckning genom Tjärn. Den utgör byns viktigaste stråk.

och handelsträdgården. En väg förlades också i skogskanten, norr om Norråkern. Denna väg är idag skyltad som cykelväg.

TRAFIK

De stora trafikströmmarna går idag på E4 utanför byn. Genom byn på gamla E4 går den trafik som har byarna Yttervik, Innervik och Tjärn som start eller mål. Dessutom förekommer numera en viss ”buskörning” längs gamla E4 vid provkörning av bilar från bilaffärerna på Hammarängen.

På vardagarna finns en busslinje som två gånger varje dag passerar byns båda busshållplatser. På helgerna finns endast en avgång med buss från Tjärn.

Trots det bristfälliga cykelnätet förekommer en relativt omfattande cykelpendling till och från Tjärn. I första hand



Ladlandskapet i Tjärn.

är de närmast liggande stadsdelarna samt centrum mål för resorna. En viss cykelpendling förekommer även till Norrböle och Sjungande Dalen.

BEBYGGELSE

De gamla gårdarna var huvudsakligen belägna vid den gamla kustlandsvägen. De flesta gårdarna låg norr om gamla E4, men i byns västra del även söder om denna. Vid 1700-talets slut fanns också ett antal gårdar uppe vid skogskanten i norr. Även bebyggelsen i Norra Tjärn, vid Östihägnen, har tradition från tiden för storskiftet 1798. Denna gamla bebyggelsestruktur är fortfarande väl igenkännbar i dagens Tjärn. Den gamla bebyggelsen har genom åren kompletterats, men är fortfarande relativt gles.

I byns alla delar finns inslag av äldre, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, både i form av bostadshus och timrade ekonomibyggnader. De följer traditionen med rödfärgade träfasader, sadeltak och hushöjder upp till 1½-våning. Tomterna är stora och naturanpassade.

FUNKTIONER

Tjärn har traditionellt varit en jordbruksby. De som inte hade försörjning från en egen gård fick ta mer eller mindre tillfälliga anställningar hos bönderna med sysslor i anknytning till jord- och skogsbruket. När sågverksindustrin i Sävenäs och Bureå kom igång sökte många sin försörjning därifrån.

Idag finns en aktiv jordbrukare med mjölkproduktion kvar i Tjärn. Burmans handelsträdgård är beläget uppe i Rotet där de gamla soldattorpen en gång fanns. Ett företag som sysslar med tryckluft- och billackering, samt ett traktor- och foderföretag finns inom byn. Dessutom finns en liten camping med stuguthyrning. De som bor i Tjärn idag har i första hand sin försörjning utifrån näringsgrenarna handel- och kommunikation, samt tillverkningsindustri.

Någon affär finns inte, men handelsområdet på Anderstorp och Hammarängen ligger nära. Ingen skola finns, men skolbuss trafikerar byn och resvägen är inte lång. Den offentliga servicen utgörs av lantbrevbäring, hemtjänst och sophämtning. I övrigt är man hänvisad till servicen i Skellefteå.

Byns samlingslokal finns i Bönhuset och en gemensam bagarstuga finns i anslutning till detta. Förutom EFS-, Missions- och Blåbandsförening finns i Tjärn en Kulturgrupp. Närheten till stadens golfbana i Rönnbäcken, väster om nya E4 är en kvalitet som i en del ögon torde värderas högt.

STRUKTURER

Knutpunkter och stråk

Byn är uppdelad i flera delar och har inget tydligt centrum. Någon annan knutpunkt som kan tjäna som mötesplats för spontana möten finns inte heller. Möjligen kan handelsträdgården eller campingen vara träffpunkter, men då i första hand för människor som inte bor i byn. Mötesplatsen för avtalade möten är Bönhuset som tjänar som byns samlingslokal.

Byns viktigaste stråk utgörs av den slinga av gamla landsvägen som går norr om gamla E4. Där finns Byastugan, närhet till campingen samt avfarterna till handelsträdgården och bebyggelsen i norr. Ett stråk livligt nyttjat för motion går längs den norra skogskanten och genom bydelen Norra Tjärn. Vintertid går också ett skidspår genom dessa delar, som är livligt utnyttjat, inte minst av Anderstorpsbor.

Utblickar och barriärer

Byn ligger mitt i ett öppet odlingslandskap med rika möjligheter till utblickar åt flera håll. Särskilt värdefulla är utblickarna över det gamla ladlandskapet mellan gamla och nya E4. Bebyggelsen i norr ligger med skogen i "ryggen" i ett litet högre läge med särskilt fin utblick över odlingslandskapet mot sydväst.



Bebyggelse i Norra Tjärn, sett från söder.

Nya E4 utgör en kraftig barriär, men den gamla E4:ans barriäreffekt är numera inte så stor. En kraftledning som löper från Handelsträdgården och västerut genom området kan utgöra en viss begränsning för utvecklingen.

En eventuell ny E4-dragning i en östlig draging förbi Skellefteå, skulle innebära att en kraftig barriär skapades mellan Tjärn och Anderstorp. En eventuell draging av en Norrbotniabana mellan Innervik och Tjärn, skulle skapa motsvarande barriär där.

STARKA OCH SVAGA SIDOR

Starka sidor

- Det brukade odlingslandskapets upplevelsevärden.
- De inslag av äldre, värdefull bebyggelse som bevarats.
- Gamla kustlandsvägen samt miljön i anslutning till denna.
- Relativ närhet till service på Anderstorp.
- Närheten till centrum. Cykelavstånd.
- Närhet till golfbana.
- Tillgång till naturskog för rekreation, vintertid med skidspår, samt vindskydd med utsikt mot Ytterviksfjärden.

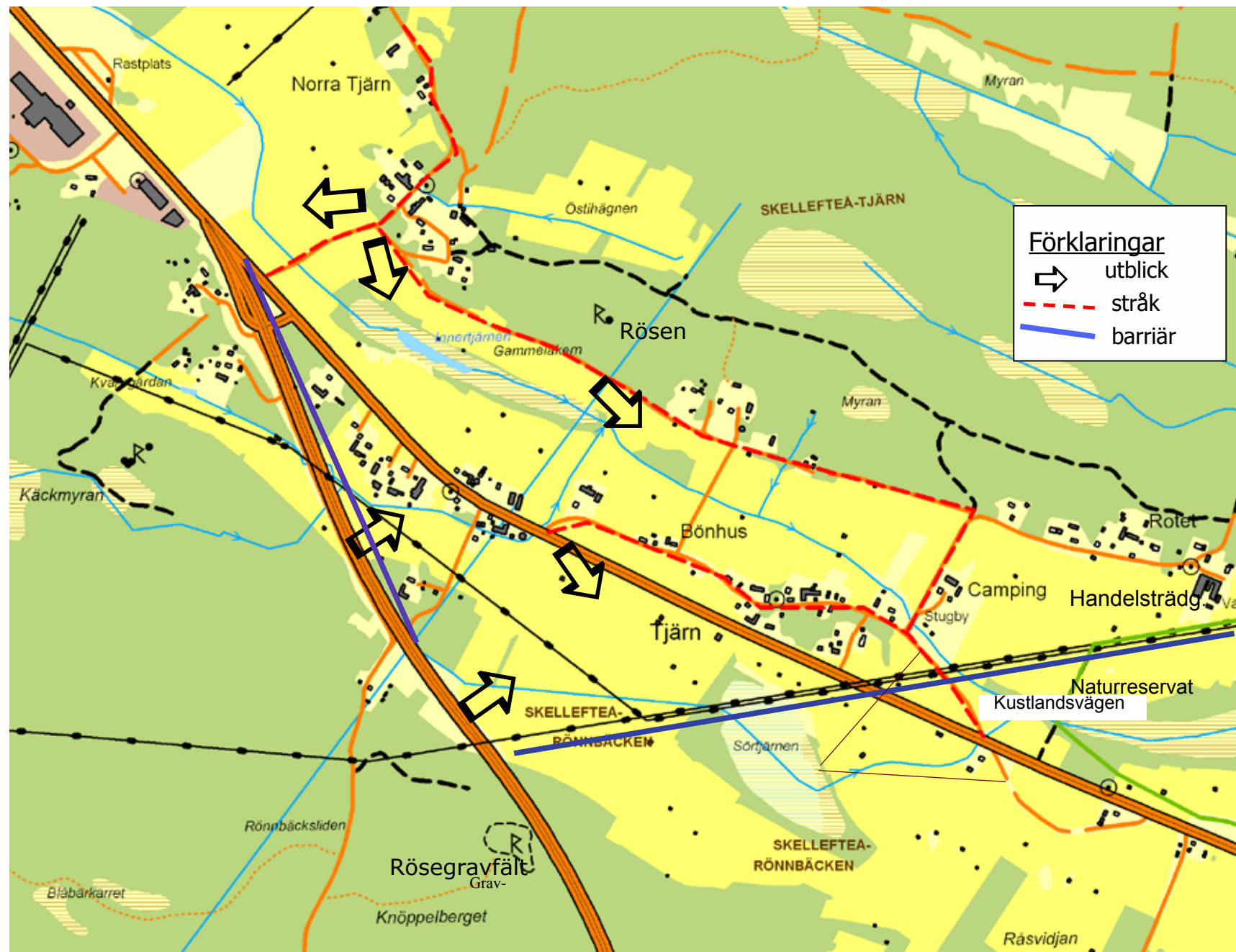
Svaga sidor

- Avsaknaden av skola och butik i byn.
- Få bussförbindelser.

REKOMMENDATIONER

- Säkerställa hävdandet av odlingsmarken, samt vården av dess element, som lador och diken.
- Bevara befintlig bebyggelsestruktur med möjlighet till mindre kompletteringar längs gamla kustlandsvägen samt Rotet.
- Nya hus anpassas avseende placering, samt till terräng, volym och material.
- Bebyggelsekompletteringar skulle även kunna göras i skogsområdet norr om slätten.
- Förbättra turtäthet för bussar genom byn.

STRUKTURER I TJÄRN



INNERVIK

ALLMÄNT

Innervik ligger ca 8 km söder om Skellefteå. Invånarantalet var 292 personer 2007. Landskapet är flackt och domineras av den hävdade odlingsmarken kring gamla E4 och bebyggelsen på höjder norr och söder om vägen. Ett stort antal lador finns kvar på åkermarken och har rustats upp. Norr om byn ligger Innerviksfjärdarnas naturreservat, som omfattar Åvikskärret,



Generalstabens karta 1906.

Innerviksfjärdarna, delar av Skellefteälvens mynningsområde och Ytterviksfjärden. Området är ett av länets viktigaste rast- och häckningsområden för fåglar.

HISTORIA

I Innervik finns forntida gravar i form av rösen och stensättningar på sluttningarna väster och sydväst om byn. Söder om Åvikskärret finns en stensättning. I Norra Innervik finns en bebyggelse lämning i form av en husgrund. Vid inventeringar inför nya E4-sträckningen påträffades vid Hamptjärnsmyran i Södra Innervik två boplatser som har undersökts av arkeologer.

Den tidigaste fasta bebyggelsen kom till i Norra Innervik, där åsen utgör en naturlig plats att bygga på. Hemmanen i Hästhagen och Södra Innervik har också gamla anor, även om de från början var fäbodan under byn. Hästhagen omnämns redan på 1500-talet i en saköreslängd. På 1700-talet fanns fyra skvaltkvarnar i byn. Antalet hemman fördubblades mellan 1792 och 1880, från 21 till 43 bönder.

Laga skifte ägde rum 1885-89, men någon markant sprängning av bebyggelsen tycks inte ha blivit följden. Antalet hemman fördubblades åter från 1880 till 1949, från 43 till 80 bönder och befolkningen ökade från 397 till 527 under samma period. Innervik hade notvarp som var skattelagt och Innerviksfjärden var byns hemträsk för fiske. Våtmarkerna vid Åviken och Innerviksfjärden var också viktiga som slåtter- och betesmarker. Sjöslåttern vid de samfälda slåttermarkerna var uppdelad i

lotter som auktionerades ut till högstbjudande. Binäringar som tjärbränning, salpetersjudning och tegelslagning har också bedrivits i byn.

Mellan norra och södra delen av byn rinner Storbäcken, omgiven av odlingsmark. Sydväst om bäcken gick den gamla kustlandsvägen, som i delvis sammanföll med Riks-13/E4. Den har ersatts med en ny sträckning av E4 mellan Skellefteå och Bureå, längre västerut, och vägen går numera vid sidan av Innervik, Yttervik och Tjärn. Kustlandsvägen har också kvar en sträckning mot Yttervik, där Landsåkersbacken är en historisk plats i 1808-1809 års krig. Där gensköt ryska trupper de retirerande svenskarna och fick dem att kapitulera.

Innerviks by från E4, mot norr.



LANDSKAP

Byn karaktäriseras av bebyggelsens lokalisering till åsen i norra byn och det storskaliga öppna odlingslandskapet kring Storbäcken, mellan åsen och gamla E4. Gårdarna på åsen ligger längs en byaväg. På 1700-talet gick byvägen sydväst om bebyggelsen, i kanten av odlingsmarken. Vid storskiftet 1819 återfinns vägen i nuvarande läge. Även gårdarna tycks idag ha flyttat längre upp på åsen. Södra Innervik har också sin bebyggelse förlagd till höjder, med odlingsmarken på lägre områden där emellan. Stora delar av Innerviks by ingår i det bevarandevärda odlingslandskapet i Innervik-Yttervik-Tjärn som utpekats i länets Program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden (Länsstyrelsen Meddelande 2/1993). Landskapet är representativt för kustlandets tidiga jordbruksbygder, och inrymmer bl a bevarandevärda ladlandskap.



Södra Innervik, odlingslandskap och bebyggelse.

VÄGAR

Den gamla kustlandsvägen gick söder om Storbäcken och gjorde en krök upp mot byn. En rest av den gamla vägen är sträckningen mellan gamla E4 och byn och vidare förbi fotbollsplanen ut på gamla E4, där kustlandsvägen i stort sett sammanfaller med den nya vägen. På 1780-talet gick byavägen söder om gårdarna, som låg i kanten av odlingsmarken. Söder om Skellefteå byggdes 1953 en ny landsväg, Riks-13, som 1966 fick beteckningen E4. E4 gick söder om Storbäcken och delade byn i två delar. År 2003 invigdes en ny sträckning längre söderut, på slutningen sydväst om Södra Innervik.

TRAFIK

Under de senaste åren har E4 fått en ny sträckning söder om Skellefteå och vägen har också breddats och byggts om norrut. Det har inneburit förändringar i trafikmönstret för byarna. I Innervik, Yttervik och Tjärn har den största förändringen skett, eftersom E4 tidigare gick rakt igenom byarna och sedan 2003 går i utkanten. Minskad störning av t.ex. buller har blivit följden, men även en viss försämring i kollektivtrafiken, eftersom bussarna har sin hållplats vid nya E4. Bussar går mellan Bureå och Skellefteå och stannar vid nya E4. I Innervik stannar på vardagar ca 8 turer i vardera riktningen.

BEBYGGELSE

Innervik är och har under lång tid varit en av de större byarna i Skellefteå, såväl befolkningsmässigt som till ytan. Trots detta gör byn ett ganska litet intryck visuellt. Byggnaderna är till stor del insprängda i naturen och vegetationen på ett sådant sätt att några större koncentrationer av hus aldrig blir synliga. Byn är idag också uppdelad i flera olika bebyggelsekoncentrationer som inte upplevs ha något direkt samband sinsemellan.

De ursprungliga fäbodställen i Hästhagen och Södra Innervik har vuxit till små bydelar i söder. Bebyggelsen i Södra Innervik utgörs till stor del av byggnader med ursprung i jordbruket. Flera gårdar har sin karaktär bevarad; en karaktär som bör få fortsätta prägla området. Hästhagen har samma ursprung, men bortsett från den östligaste gården präglas detta område mera av villakaraktär.



Bebyggelse på åsslutningen, Norra Innervik.

Svidjan vid gamla E4, kan upplevas som en förbindelselänk mellan Innervik och Tjärn. Bebyggelsen är blandad, med enstaka inslag av äldre hus men i första hand präglad av 1900-talet och villor. Här finns även ett mindre industriområde.

Byns bebyggelse är dock till största delen förlagd till Norra Innervik, där den öppna slätten övergår i en skogbevuxen sydsluttning. Bebyggelsen består av byggnader av varierad ålder och utformning men rymmer många inslag som är typiska för området. Här finns äldre gårdar med traditionell jordbruksanknuten bebyggelse blandad med både äldre och yngre villor, i mera klungliknande formationer vid vägkorsningarna i den västra delen och mera som ett utsträckt band längs byvägen österut. De äldre bostadshusen har förändrats och moderniserats i varierande grad.

Bebyggelsen är låg, med 1 ½-vånings bostadshus, och väl anpassad till terrängen och vegetationen, bortsett från en del nyare villor i byns östra del. På sydvästra sidan av byvägen sluttar tomterna ner mot åkermarken med vidsträckt utsikt över odlingarna. Byggnaderna är till största delen uppförda i trä och den faluröda kulören dominerar.

FUNKTIONER

Innervik har länge varit en av de stora jordbruksbyarna söder om Skellefteå. Idag är inte antalet jordbrukare stort, men markerna är väl hävdade. På det lilla industriområdet i Svidjan finns en bildemontering.

Byn är idag i allt väsentligt att betrakta som en förort,

med befolkning som arbetspendlar in till stan. Den offentliga servicen utgörs av hemtjänst, sophämtning och lantbrevbäring.

Innervik har en aktiv idrottsförening och en fin fotbollsplanläggning som nyttjas för seriespel. Vintertid finns även en ishockeybana. Byn har en byastuga för möten och andra gemensamma angelägenheter.

STRUKTURER

Knutpunkter och stråk

Byn är långt utdragen längs flera vägar och uppdelad på flera olika delar, vilket gör att den utifrån inte upplevs ha någon gemensam centralpunkt och ingen gemensam identitet, förutom den som förmedlas av det vidsträckta odlingslandskapet.

De funktioner som kan fungera som knutpunkter är byagården och sommartid möjligen fotbollsplanen.

Utblickar och barriärer

Utblickar över odlingslandskapet erbjuds från nästan alla gårdarna. Ner mot fjärden finns dock inga utblickar. Från odlingsmarken skymms havsviken helt av skog.

Från nya E4 som går inne i den skogbevuxna sluttningen söder om Innervik erbjuds en fin utblick där skogen öppnar sig mot Södra Innervik. Den gamla E4-sträckningen som tidigare var en barriär mellan byns olika delar, har inte längre den negativa effekten.

STARKA OCH SVAGA SIDOR

Starka sidor

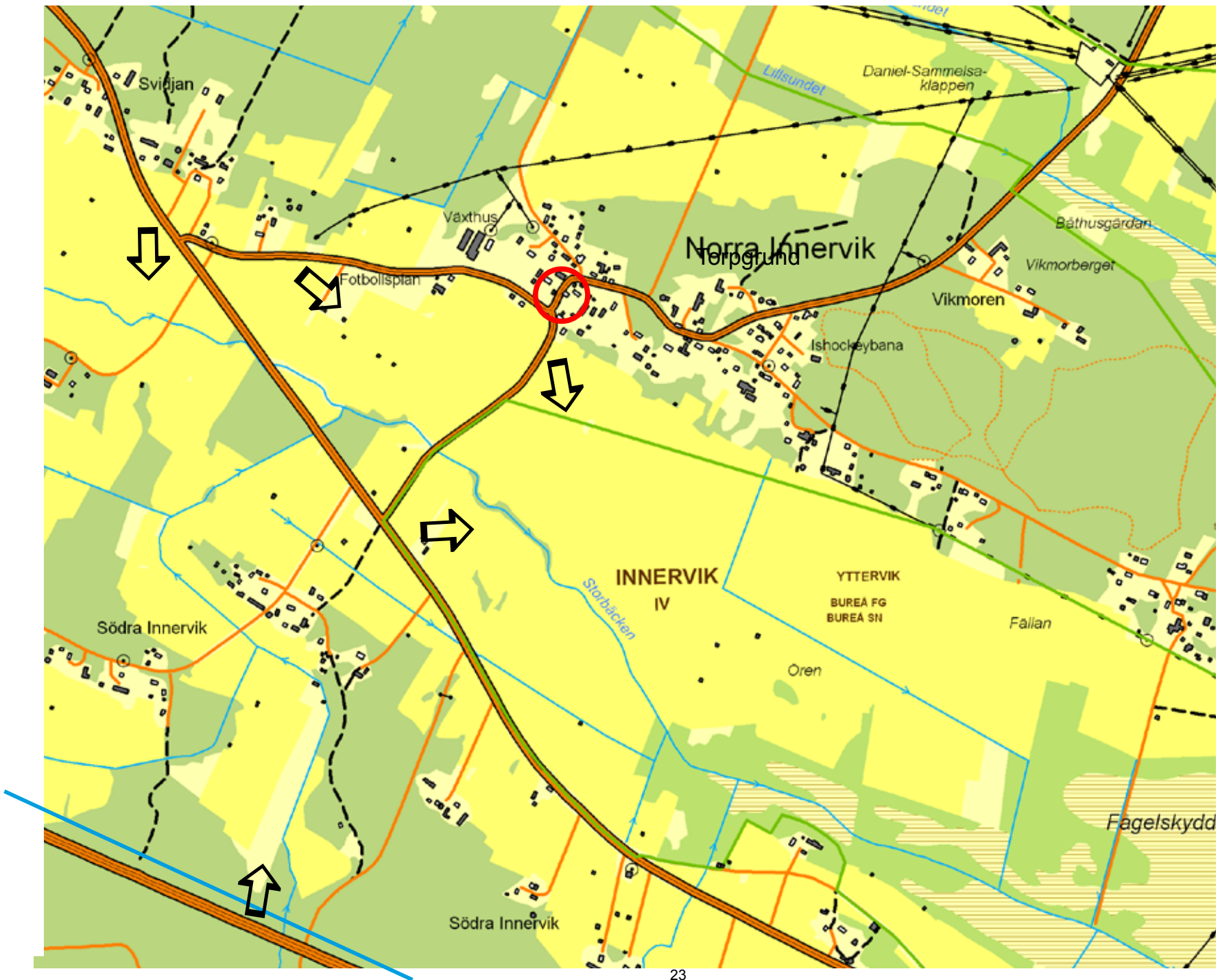
- Det brukade odlingslandskapets upplevelsevärden.
- Närhet till staden.
- Närhet till havet.
- Bebyggelse naturligt ansluten till markens lutningar och fint inpassad i vegetationen.
- Aktiv idrottsförening med isbana och fotbollsplan.
- Tillgång till naturskog för rekreation.

Svaga sidor

- Den splittrade strukturen och avsaknad av naturlig centralpunkt.
- Avsaknad av skola och butik i byn.
- Få bussförbindelser.
- Ingen visuell kontakt med havet.

REKOMMENDATIONER

- Säkerställa hävdandet av odlingsmarken, samt vården av dess element, som lador och diken.
- Bevara befintlig bebyggelsestruktur med möjlighet till mindre kompletteringar. I Norra Innervik längs vägen ut mot Soludden, samt i Södra Innervik och Hästhagen.
- Nya hus anpassas avseende placering, samt till terräng, volym och material.
- Större bebyggelsekomplettering skulle även kunna göras i skogsområdet norr om fotbollsplanen och växthusen.
- Förbättra turtäthet för bussar på gamla E4 genom byn.



Förklaringar	
	utblick
	stråk
	barriär
	knutpunkt

BOVIKEN

ALLMÄNT

Boviken ligger vid Boviksfjärden ca. 8 km norr om Skellefteå stad. Bebyggelsen är huvudsakligen förlagd längs den raka byväg som inplanerades vid laga skiftet 1830-32, och som riktades från fjärdens botten och rakt inåt land. Landskapet är relativt flackt, med en svag stigning mot norr på den sidan om byvägen. Idag finns 266 fast boende i byn. Under decennierna efter 1900-talets mitt minskade befolkningen i Boviken stadigt för att vid seklets slut åter börja stiga. Längre österut på fjärdens norra och södra sida har sedan 1930-talet och framåt utvecklats stora områden med fritidshus; numera till stor del permanent bebodda. Dessa områden ingår inte i denna analys.



Generalstabens karta 1906.

HISTORIA

På bronsåldern anlades ett rösegravfält norr om den nuvarande byn. Några spår av boplatser från denna tid har inte upptäckts. Ett område med röjningsrösen finns registrerat strax norr om bebyggelsen. Boviken var förmodligen ursprungligen en fäbod under Hedensbyn, men fastboende bönder fanns i Boviken i början av 1500-talet. De första gårdarna låg nära havsviken som då gick högre upp.

Laga skifte ägde rum 1830-32, dvs. mycket snart efter skiftesreformens införande i Sverige. Bebyggelsen var då koncentrerad till området vid nuvarande fyrvägs korsningen mitt i byn. Vid skiftet planerades också vägarna in och fick i huvudsak den sträckning de har idag. För byns utseende innebar alltså skiftet att bebyggelsen förlades längs vägarna och odlingsmarken samlades mellan Boviken och Fällbäcken. Utökning av odlingsmarken genom utdikning förekom flera gånger, bland annat utdikning av Bjäsvikstjärn, norr om byn 1913.

Fisket har långt in i vår tid varit en viktig binäring: Bovikens bönder fiskade sommartid från fiskelägena Finnhällan och Storsnäckhamn på Kågnäset. I byn anger namnet på samfälligheten Gistvallen vid Klumpbäcken att man där rensade och torkade sina nät. Vid Skataudden hade fiskare under lång tid sina båtplatser. Före 1932, när landsvägen Riks-13 byggdes, hade Boviken mindre utfartsvägar mot Skellefteå i söder och Kåge i norr.

LANDSKAP

Med sin placering längst in i Boviksfjärden är byn präglad av tre olika landskapstyper.

I öster finns kontakten med havet som under alla tider haft stor betydelse för befolkningen i Boviken, för försörjning och rekreation. Det flacka strandlandskapet är präglat av den snabba landhöjningen och är upptaget som ett område med höga naturvärden i kommunens kustinventering.

I söder finns ett odlingslandskap med gamla anor. De låglänta markerna som stigit upp ur havet användes tidigast som betesmarker, men kom med de fasta bosättningarna allt mera att bli odlingsmark. Dessa sträcker ut sig längs hela byvägen och är även den vy som möter besökaren som kommer längs den södra infarten. Det är ett öppet och hävdat odlingslandskap, delvis med bevarade äldre lador som har tydliga upplevelsevärden.



Odlingslandskap söder om Bovikens by.

I norr avgränsas bebyggelsen av skogsmark. Skogen består huvudsakligen av gran och tall på moränmark. Även i väster avgränsas byn i huvudsak av skog, något som man numera inte så tydligt uppfattar när den nya sträckningen av E4 blivit en så tydligt avgränsande barriär väster om byn.

VÄGAR

Vägnätet i byn är fortfarande präglat av de vägsträckningar som lades in på laga skifteskartan 1830-32. Vi har den raka vägen genom västra byn, som byggdes tämligen omgående fram till "Hörnet", dvs. nuvarande fyrvägs korsningen. Från denna punkt anlades snart en fortsättning som först gick rakt norrut, för att sedan i en tvär kurva böja av österut. Från "Hörnet" och söderut fick vägen via Fällbäcken och in till sockenkyrkan en delvis rakare sträckning, och från den tvära kurvan i norr anlades en väg in mot Kåge.



Utblick från "Hörnet" mot öster.

När den nya landsvägen, sedermera Riks-13, anlades 1931-32, omedelbart väster om byn, nyttjades en sträckning som tidigare använts som körväg till ängar och utskiften. Under senare delen av 1930-talet byggdes också den väg som gjorde "Hörnet" till en fyrvägs korsning, och som därifrån gick rakt österut mot de nya området med sommarhus på fjärdens norra strand.

Den nya fyrfiliga E4:an står idag för trafikmatningen till Boviken via en trafikplats vid Fällbäcken, varifrån man kan färdas antingen gamla Kyrkvägen eller Riks-13 fram till byn. Några särskilda trafikseparerade cykelvägar finns inte.

TRAFIK

De stora trafikströmmarna går numera helt utanför byn på E4:an. På byns vägar endast den trafik som skall till och från Boviken. Under sommarhalvåret kan biltrafiken fram till



Nya E4 med undergång.

"Hörnet" och österut mot sommarstuguområdet på fjärdens norra sida också bli relativt omfattande.

Kollektivtrafiken som utgörs av buss går numera inte in i byn, utan passerar på E4. En busshållplats finns vid trafikplatsen Fällbäcken men den närmaste hållplatsen finns där byvägen dragits fram till och under nya E4, omedelbart väster om byn. Där är turtätheten relativt god. Inga bussar går numera igenom byn.

BEBYGGELSE

Bebyggelsen i Boviken har sedan laga skiftet 1830-32 på ett oreglerat sätt växt ut längs vägnätet och kommit att bilda en radby. Strukturen av en radby har man byggt vidare på in i modern tid med hjälp av den förtätningsstudie som gjordes 1982. Förutom denna bebyggelse på båda sidor om västra byvägen och på södra sidan om norra byvägen kan en struktur skönjas, med ett bebyggelsestråk snett genom landskapet öster om "Hörnet". Detta är ett stråk med gårdsplatser som har sitt ursprung innan laga skiftet. Norr om den norra byvägen finns inga bostadshus, endast en del enklare uthus i varierande skick. Detta område utgör en mindre välvårdad bymiljö.

Bebyggelsen är relativt varierad i ålder och utformning. Mellan de äldre gårdarna har kompletterats med nyare bebyggelse. De senaste tillskotten finns koncentrerade till byns östra del. De äldre bostadshusen, som mest utgörs av parstugor, är ofta moderniserade och i varierande grad förändrade. Ett

stort antal äldre ekonomibyggnader som ladugårdar, bodar och bagarstugor m m finns kvar, väl bevarade. Bebyggelsen är relativt låg, med 1½-vånings bostadshus och oftast lägre ekonomibyggnader.

De äldre byggnaderna har traditionella rödfärgade träfasader medan de yngre består av en blandning av träfasader i olika kulörer samt tegelfasader. Nybyggda hus i byn domineras av parstugeefterliknande bostadshus med faluröda fasader. Flacka sadeltak dominerar men många av de hus som uppförts kring 1900-talets mitt och senare hälft har också branta sadeltak. Tomterna är naturanpassade och relativt stora. Många av de yngre bostadshusen ligger på äldre tomter med gamla ekonomibyggnader.



Bostadshus vid byvägen.

FUNKTIONER

Boviken har traditionellt varit en genuin fiske- och jordbruksby. Men i mitten av 1970-talet drog den siste yrkesfiskaren upp sina nät för gott. Ungefär tio år senare lades det sista jordbruket ner i byn.

Väster om "Hörnet" finns skolan, vars verksamhet upphörde 1960. Byggnaden förvaltas nu av byns hembygdsförening. I anslutning därtill finns ett litet båt- och fiskemuseum samt även byns bönhus.

Längst västerut i byn, vid Riks-13, fanns fram till 1970 byns affär. Idag finns en bilverkstad på fastigheten. På en jordbruksfastighet vid samma väg har en mindre industri vuxit fram på senare år: AVA-produkter, som producerar uteplatser med glas och aluminiumprofiler. På andra sidan E4 finns den modernaste av Sveriges 11 hundkapplöpningsbanor.



Fiskemuseet i Boviken.

Den offentliga servicen inskränker sig till lantbrevbäring och sophämtning. I övrigt är man hänvisade till den service som finns i Skellefteå eller Kåge. En gemensam, kommunal avloppsanläggning finns, men meningen är att på sikt leda avloppet till Kåge.

STRUKTURER

Knutpunkter och stråk

Fyrvägskorsningen ("Hörnet") kan idag uppfattas som byns mittpunkt. Ur kommunikativ synpunkt är detta påtagligt. Från "Hörnet" kan man dessutom se byns alla delar och man har även en utblick mot havet. Däremot har platsen inte några centrumbildande funktioner som gör den till samlingsplats. Den tydligaste samlingsplatsen finns en bit västerut, vid bönhuset, gamla skolan samt båt- och fiskemuseet.

Byns huvudstråk utgörs av den västra byvägen från Riks-13 och fram till "Hörnet". Här finns den tätaste bebyggelsen och de tydligaste målpunkterna.

Utblickar och barriärer

När man närmar sig byn efter kyrkvägen, möts man först av ett vackert kulturlandskap med väl bevarade ängslador som breder ut sig på båda sidor av vägen. Kommer man längs Riks-13, har vägen också kontakt med detta kulturlandskap, men en barriär av sly och annan vegetation hindrar utblicken över detta.

När man kommer fram till "Hörnet" öppnar sig landskapet ner mot fjärden och bjuder på fina utblickar över byns östra del. Den mest definitiva barriären utgörs av nya, fyrfiliga E4 väster om

byn, som effektivt hindrar Boviken från att växa åt det hållet. En kraftledning i öst-västlig riktning kan utgöra en viss begränsning i markanvändandet, men utgör ingen tydlig barriär.

STARKA OCH SVAGA SIDOR

Starka sidor

- Det ännu brukade odlingslandskapets upplevelsevärden.
- Utblickarna mot fjärden från delar av byn.
- Den varierade men ändå sammanhållna bebyggelsemiljön.
- Samlingspunkten med bönhuset samt båt- och fiskemuseet.
- Kommunalt avlopp.
- Närheten till E4:an.
- Täta bussförbindelser.
- Närheten till stan.
- Närheten till havet och till havsbadet.



Byvägen mot väster; bönhuset till höger.

Svaga sidor

- Ingen jordbrukare kvar i byn. Den utarrenderade marken har osäker framtid.
- Den tidvis ganska täta trafiken sommartid genom byn ut till badet.
- Den störande industriverksamhet som växt fram bland bostadshusen i byns västra del.
- Avsaknaden av egen skola och butik.
- Avståndet till busshållplats från delar av byn.

REKOMMENDATIONER

- Säkerställa hävdandet av odlingsmarken samt vården av dess element, som lador och diken.
- Säkerställa kontakten med fjärden genom organiserad och återkommande röjning, även vid gamla Riks-13.
- Bevara befintlig bebyggelsestruktur med möjlighet till mindre kompletteringar.
- Nya hus anpassas avseende placering, samt till terräng, volym och material.
- Större kompletteringar av bebyggelse skulle kunna göras norr om norra byvägen.
- Industriverksamheten flyttas utanför byn.



Bostadshus vid byvägen.

STRUKTURER I BOVIKEN

